

Geachte Minister Adema, Minister Schreinemacher,

De landbouw is in beweging, in Nederland, in de EU, maar ook in minder rijke landen in Afrika, Azië en Latijns Amerika. In Nederland beoogt het landbouwakkoord perspectief te geven aan Nederlandse boeren in de landbouw- en voedseltransitie. De Nederlandse landbouw staat echter niet op zichzelf. Zoals u samen schrijft in het '[stappenplan mondiale voedselzekerheid](#)', dragen de huidige voedselproductiewijze en consumptiepatronen bij aan klimaatopwarming en het overschrijden van ecologische grenzen, waardoor de voedselvoorziening in gevaar is. De import van agrarische grondstoffen voor de Nederlandse landbouw- en veeteelt en de export van voedsel- en landbouwproducten heeft een impact op de lokale voedselzekerheid, marktontwikkeling, biodiversiteit en ecosystemen hier én elders. In deze brief bieden we u handreikingen om het nationaal Landbouwakkoord en de Internationale Strategie Duurzame Landbouw te laten werken voor boeren en consumenten wereldwijd. Deze handreikingen zijn gebaseerd op het manifest '*Het Nederlands landbouwakkoord gaat verder dan Nederland: bied duurzame boeren en consumenten wereldwijd perspectief*', ondertekend door een uitzonderlijke coalitie van 62 Nederlandse en internationale maatschappelijke organisaties, boerenorganisaties, bedrijven, milieuorganisaties en wetenschappers.

Het huidige wereldwijde landbouwmodel loopt tegen haar grenzen aan, zowel in Nederland als daarbuiten. De huidige productie van, en handel in landbouwgoederen leidt tot aantasting van vitale ecosystemen en biodiversiteit, landroof, bedreiging van bestaanszekerheid en recht op voedsel, klimaatverandering en gezondheidsproblemen. Zo is de intensieve landbouwsector verantwoordelijk voor [80% van de wereldwijde ontbossing](#), [37% van de broeikasgasuitstoot](#), en [de belangrijkste oorzaak van biodiversiteitsverlies](#). Ook Nederland heeft hier een aandeel in: het Nederlandse intensieve veehouderij model levert niet alleen een grote bijdrage aan de uitstoot van zowel stikstof als broeikasgassen, het legt ook [beslag op gigantische hoeveelheden land elders in de wereld, door de import van veevoer](#). Boeren en consumenten die zien hoe het anders kan, willen zeggenschap in het voedselsysteem. Maar die stem wordt nauwelijks gehoord, doordat de macht in de landbouwketen in handen is gekomen van een klein aantal partijen: leveranciers van zaden, pesticiden, kunstmest en veevoer, de retailers en handelaren in bulkproducten zoals graan, en hun financiers. Ondergetekende organisaties voelen de noodzaak voor een hervorming van de landbouw en het voedselproductie systeem.

En die hervorming is mogelijk! Nu het nationale debat over voedsel, landbouw en duurzame ontwikkeling in het middelpunt van de belangstelling staat, is het zaak om het ijzer te smeden als het heet is: een transitie in gang zetten naar een voedselsysteem dat zowel voor mensen in Nederland als buiten onze grenzen, perspectief en welzijn garandeert. Een voedselsysteem met oog voor de positie van boeren en boerinnen wereldwijd, dat zorgt voor eerlijke prijzen, voedselzekerheid voor iedereen en een betere verdeling van macht. Een systeem waar voedselproductie weer binnen de ecologische draagkracht van de aarde plaatsvindt, en waar zeggenschap, inspraak en handelingsvermogen van boeren en consumenten wordt vergroot door korte ketens als uitgangspunt te nemen. Een transitie die landbouw terugbrengt tot de kern van voedselsoevereiniteit: gezond en betaalbaar voedsel voor iedereen! Koplopers en pioniers in de duurzame landbouw in Nederland en elders laten al zien dat het kan. Het is slechts zaak om hun kennis, ervaring en toekomstvisie centraal te stellen in het vormgeven van die transitie.

Net zoals in Nederland, bestaan in het mondiale Zuiden al tal van duurzame voedselinitiatieven. De [ontwikkeling van lokale voedselmarkten heeft echter ernstig te lijden onder de import van goedkoper Westers voedsel](#). Duurzame initiatieven van boeren en boerinnen komen in de knel doordat het meest vruchtbare land en schaarse waterbronnen vaak worden ingezet voor de productie van exportgerichte bulkproducten zoals soja, palmolie en bloemen, waardoor minder (goede) grond beschikbaar is voor kleinschalige boeren en vrouwen -die de grootste voedselproducenten zijn in het Mondiale Zuiden. Het Westen, daarentegen, geniet dankzij deze lange ketens en gunstige handelsafspraken het hele jaar door van rozen en avocado's, of verwerkt soja en palmolie in veevoer, shampoo of biobrandstof. Niet alleen in deze landen, maar ook in Nederland krijgen boeren die zich richten op duurzame voedselproductie amper een goede beloning en wordt hun verdienmodel door oneerlijke handel bemoeilijkt.

Daarom roepen we u op om de geglobaliseerde landbouw vanuit een systeemperspectief te bekijken en te hervormen. Dat betekent om ook de Nederlandse rol als handelaar en consument in voedsel- en landbouwproducten kritisch onder de loep te nemen en veel minder beslag te leggen op natuurlijke hulpbronnen elders in de wereld. We bieden u de volgende handreikingen aan om lokale voedselzekerheid, positieve milieu-impact en zeggenschap van (kleinschalige) boeren wereldwijd te waarborgen in het nationale landbouwakkoord en internationale duurzame landbouwstrategie, welke in de bijlage verder zijn uitgewerkt:

- a) Zorg ervoor dat het **nationaal landbouwakkoord** zowel voor boeren binnen als buiten Nederland werkt, zonder negatieve impact op lokale voedselzekerheid.
- b) Geef de reductie van de Nederlandse **ecologische voetafdruk** een centrale plek in het landbouwakkoord.
- c) Voer landbouwbeleid dat **genderresponsief** is en niemand achterlaat, in lijn met de Nederlandse doelstelling om Feministisch Buitenlandbeleid te voeren.
- d) Creëer via eerlijke en duurzame handelsverdragen een **gelijk speelveld** voor Nederlandse boeren; bescherm ze tegen de import van goedkoop, tegen lagere milieustandaarden geproduceerd voedsel.
- e) Garandeer via eerlijke en duurzame handelsverdragen dat de **export** van Nederlandse/ Europese producten de marktontwikkeling in landen in Afrika, Azië en Latijns Amerika niet langer schaadt.
- f) Schaal de import af van **agrarische grondstoffen** met een enorme ecologische voetafdruk die niet voor directe consumptie bedoeld zijn als het ten koste gaat van de productie van voedsel op de plekken waar deze producten vandaan komen.
- g) Geef prioriteit aan de ontwikkeling van **robuuste lokale voedselmarkten** in het mondiale Zuiden met betaalbaar en gezond voedsel voor consumenten en maak het Nederlandse handelsbeleid daarop gericht.
- h) Prioriteer **financieringen** in het economisch- en klimaatweerbare maken van lokale voedselproductie systemen in landen in het mondiale Zuiden.

Het is de hoogste tijd dat we ons kapitaal, onze kennis en onze wijdvertakte netwerken, inzetten voor voedselsystemen die voedselsoevereiniteit, voedselzekerheid, welzijn en gezondheid centraal stellen, boeren en consumenten zeggenschap geven, een eerlijk verdienmodel mogelijk maken en de grenzen van onze planeet respecteren. Deze ambitie is haalbaar. We nodigen het kabinet dan ook uit om als leidend landbouw- en handelsland een toekomstgericht landbouwbeleid te formuleren wat de positie van boeren en consumenten wereldwijd versterkt, en daarmee een inspiratie te zijn voor anderen. Goed voorbeeld doet goed volgen.

Wij gaan hier graag verder met u over in gesprek.

Met vriendelijke groeten,
namens ondertekenende organisaties,

Daniëlle Hirsch
Directeur Both ENDS

Pepijn Gerrits
Directeur programma's Oxfam Novib

Evelijne Bruning
Directeur The Hunger Project

Ondertekenaars:

ActionAid Nederland -- Sophie Kwizera, Co-Head of Policy & Programmes
 Aim Trust India -- Mr. Sanjaj Raj, Director
 Asian NGO Coalition for Agrarian Reform and Rural Development -- Mr. Nathaniel Don Marquez
 Associação Nacional de Extensão Rural - AENA (Mozambique) -- Mr. Jordão Matimula, Executive Director
 Biodynamische Vereniging -- Maria Inckmann van Gaalen, Voorzitter Bestuur
 Both ENDS -- DaniëlleHirsch, Directeur
 Care Nederland -- Reintje van Haeringen, Directeur
 Caring Farmers -- Geert van de Veer, Ruud Zanders, Annette Harberink; Bestuur
 Cordaid -- Kees Zevenbergen, CEO
 CSA Netwerk -- Alex Schreiner, Voorzitter
 Eosta -- Volkert Engelsman, Advisory Board
 Farmer and Nature Net Association - FNN (Cambodja) -- Mr. PAN Sopheap, Executive Director
 Federatie Agroecologische Boeren -- Bregje Hamelinck
 FoodWatch
 HandelAnders -- Juan Lovera, Coördinator
 ItforChange (India) -- Deepti Bharthur, Senior Research Associate
 IUCN Nederland -- Coenraad Krijger, Directeur
 Land van Ons -- Janneke Hoekstra, Plv. Voorzitter

Lembaga Bantuan Hukum ANGSANA (Indonesia) -- Mr. Norman Jiwan, Chairperson
Lembaga Bentang Alam Hijau (Indonesia) -- Mr. Nico Andasputra, Executive Director
Max Foundation -- Joke Le Poole, Director / Founder
Milieudefensie -- Donald Pols, Directeur
Millennium Community Development Initiatives - MCDI (Kenya) – Violet Matiru, Executive Director
Natuur & Milieu
Non-Timber Forest Products – Exchange Programme - NTFP-EP (Asia) -- Femy Pinto, Executive Director
Oxfam Novib -- Pepijn Gerrits, Directeur programma's
Pelum Kenya -- Rosinah Mbenya, Country Coordinator
Persatuan Pemangkin Kesedaran Sosial – PEMANGKIN (Maleisie) -- Andrew Aeria, Chairperson
Plenty Food Nederland -- Jeroen Koedam
Save the Children -- Tessa Terpstra, Directeur Advocacy Save the Children Nederland
Secrétariat permanent des organisations non gouvernementales – SPONG (Burkina Faso) -- Pierre Omer Ouedraogo,
Chargé de Programmes et Mobilisation des Ressources
Slow Food Nederland – Nelleke Don, Voorzitter
SNV -- Simon O'Connell, CEO
Social Enterprise Development – SEND (Ghana) -- Mr. Siapha Kamara, CEO
South Asia Alliance for Poverty Eradication SAAPE – (Nepal) -- Mr. Netra Prasad Timsina, Regional Coordinator
Stichting Demeter -- Bert van Ruitenbeek, Directeur
Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen – SOMO -- Irene Keizer, Manager Programma's
Stichting Voedselbosbouw -- Wouter van Eck, Voorzitter Stichting Voedselbosbouw Nederland
StoereVrouwen -- Mirjam van Rijn
Sustainable Development Institute - SDI (Liberia) -- James Otto, Programme Coordinator
The Hunger Project -- Evelijne Bruning, Directeur
The NGO Forum on Cambodia -- Mr. Soeung Saroeun, Executive Director
The Rainforest Resources and Development Centre – RRDC (Nigeria) -- Odey Oyama, Executive Director
Toekomstboeren -- Leonardo van den Berg, kernteam(lid)
Transitiecoalitie Voedsel -- Willem Lageweg, Medeoprichter en Directeur Kwartiermaker
Transnational Institute – TNI -- Pietje Vervest, Programme Director
Voedselers
Wereld Natuur Fonds -- Kirsten Haanraads, Hoofd Public Affairs
Werkgroep voedselrechtvaardigheid -- Guus Geurts, Coördinator
WO=MEN -- Eva Lia Colombo, Projectleider Klimaat
Woord en Daad -- Rina Molenaar, Directeur
World Vision – Marco van der Graaf, Directeur

Academici

Agrarian Food and Environmental Studies, the International Institute of Social Studies (ISS) of Erasmus University Rotterdam
Civic Innovation (CI) Research Group, the International Institute of Social Studies of Erasmus University Rotterdam (ISS), Karin Astrid Siegmann, Associate Professor
Dr. ir. Gemma van der Haar, Sociology of Development and Change Group (WUR) en co-chair LANDac
Prof. dr. Coen Ritsema, Professor and Chair Soil Physics and Land Management Group (WUR)
Prof. dr. ir. Bram Buscher, Professor and Chair of the Sociology of Development and Change group (WUR)
Prof. dr. ir. Han van Dijk, Personal chair, Sociology of Development and Change Group (WUR)
Prof. dr. Violette Geissen, Professor Soil Physics and Land Management Group (WUR)
Prof. dr.ir. Han Wiskerke, Professor and Chair of Rural Sociology (WUR)
Radboud Centre for Sustainability Challenges, Radboud Universiteit, Nijmegen

BIJLAGE

Uitgewerkte handreikingen:

- a) Erken in het **nationaal landbouwakkoord** dat Nederland ook buiten de grenzen de transitie naar een duurzaam en eerlijk voedselsysteem kan versnellen en zorg ervoor dat het akkoord zowel voor boeren binnen als buiten Nederland werkt:
  - Waarborg dat de afspraken van het nationaal landbouwakkoord geen negatieve impact hebben op de lokale voedselzekerheid in landen in het mondiale Zuiden
  - Toets daarom het landbouwakkoord aan de impact op lokale voedselzekerheid in het mondiale Zuiden door middel van de [SDG-toets](#) en integreer verbetermaatregelen in het akkoord.
  - Neem bij de totstandkoming van het Landbouwakkoord en de Internationale Strategie Duurzame Landbouw notie van het [Actieplan Beleidscoherentie](#), en zorg dat de inhoud bijdraagt aan beleidscoherentie voor ontwikkeling en de doelstelling om de Nederlandse land-, water- en klimaat voetafdruk te verkleinen.
- b) Geef, in lijn met het dit jaar te publiceren nieuwe Nederlandse [National Biodiversity Strategy and Action Plan](#), de reductie van de Nederlandse **ecologische voetafdruk** ook een centrale plek in het landbouwakkoord:
  - Stel concrete doelen voor de reductie van de Nederlandse ecologische voetafdruk, volg hierin de [aanbevelingen van PBL](#), en monitor deze jaarlijks.
  - Concretiseer en splits (het reduceren van) de ecologische voetafdruk uit in verschillende indicatoren voor het gebruik van land, water en materialen; indicatoren voor milieudruk zoals broeikasgas- en nutriënten emissies; en indicatoren voor de effecten van landgebruik en milieudruk op biodiversiteit en ecosystemen.
- c) Voer landbouwbeleid dat **genderresponsief** is en niemand vergeet, in lijn met de Nederlandse doelstelling om een [Feministisch Buitenlandbeleid](#) te voeren:
  - Doe dit door landrechten voor vrouwen te promoten en te beschermen, zeker bij beleid en programma's omtrent Nederlandse agrarische investeringen in het buitenland;
  - Geef vrouwen wereldwijd een plaats aan tafel bij het ontwerpen van een duurzame en eerlijke voedseltransitie - in Nederlands en Europees beleid;
  - Voer gender impact analyses uit bij nieuw beleid en programma's gerelateerd aan landbouw en voedsel; pas het beleid en programma's daar op aan;
  - Ontwikkel en implementeer het Feministisch Buitenlandbeleid ook in het internationale landbouwbeleid dat het Ministerie van LNV voert.
- d) Creëer via eerlijke en duurzame handelsverdragen een **gelijk speelveld** voor Nederlandse boeren:
  - Bescherm Nederlandse boeren tegen de import van goedkoop, tegen lagere milieustandaarden geproduceerd voedsel, zoals vlees uit bijvoorbeeld Latijns-Amerika. Door o.a. in te zetten op lokale en regionale voedselketens in handelsbeleid, afdwingbare mensenrechten en milieustandaarden op te nemen in handel- en investeringsverdragen, wordt perspectief gegeven aan het verdienmodel van Nederlandse boeren.
  - Dwing daarom bij de EU af dat EU-Mercosur niet wordt gesplitst in een handels- en politiek deel, zodat nationale parlementen inspraak hebben. Stem niet in met het EU-Mercosur verdrag zolang het de voedseltransitie vertraagt en [geen gelijkwaardige handel](#) oplevert. Beiden zoals gevraagd door de Tweede Kamer.
- e) Garandeer via eerlijke en duurzame handelsverdragen dat de **export** van Nederlandse/ Europese producten de marktontwikkeling in landen in Afrika, Azië en Latijns Amerika niet langer schaadt.
  - Stel een exportpositie voorop waarbij Nederland landbouw- en voedselproducten met name exporteert binnen Europa en buiten Europa [aansluit op wat lokaal nodig is](#), vertrekkende vanuit lokale expertise en aanvullend op de producten die daar kunnen worden geproduceerd

→ Vermijd dat export buiten Europa leidt tot verstoring van lokale markten (van bijvoorbeeld [uien](#), [kippenvlees](#) en [melkpoeder](#)). Dit kan door in de EU in te zetten op handelsmaatregelen zoals een belasting van de uitvoer van landbouwproducten uit de EU met het verschil tussen de gemiddelde productiekosten in de EU en de uitvoerprijs, of in handelsakkoorden landen de mogelijkheid te geven om heffingen in te stellen t.b.v. de ontwikkeling van lokale voedselmarkten.

- f) Schaal de import af van **agrarische grondstoffen** met een enorme ecologische voetafdruk die niet voor directe consumptie bedoeld zijn - zoals soja voor veevoer en [palmolie](#) voor biobrandstof - als het ten koste gaat van de productie van voedsel op de plekken waar deze producten vandaan komen.

→ Stop de import als blijkt dat de productie aantoonbaar tot conflict, ontbossing of anderszins destructie van de leefomgeving leidt.

→ Implementeer [bindende IMVO wetgeving](#) die bedrijven en financiers vraagt om mensenrechten en milieu te borgen in hun agrarische -en voedselketen

- g) Geef prioriteit aan de [ontwikkeling van robuuste lokale voedselmarkten](#) in het mondiale Zuiden én maak het Nederlandse handelsbeleid daarop gericht.

→ Zorg ervoor dat het nieuwe internationale landbouwbeleid inzet op de ontwikkeling van korte voedselketens waar het kan. Laat het handelsbeleid daar dienend aan zijn.

→ Zorg dat het beleid de kleinschalige voedselproducenten ten goede komt, en laat het aansluiten bij hun kennis, lokale productie- en consumptiepatronen en behoeften. Doe dit door [vraaggestuurde kennisuitwisseling en landbouwkundig onderzoek](#) te promoten, agro-ecologische productieprincipes te bevorderen en toegang tot productiemiddelen zoals krediet, kennis, meststoffen en markten te verbeteren.

- h) Prioriteer **financieringen** in het op economisch, ecologisch en klimaatgebied weerbaarder maken van lokale voedselproductiesystemen in landen in het mondiale Zuiden.

→ Laat de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking gelden, handel- en investeringsbudgetten en RVO instrumentarium terecht komen bij kleinschalige boeren die vaak al duurzaam werken (bijv. via [Small Grants Funds](#)), bij voedselproductie die de lokale markt versterkt, of bij initiatieven die [plantaardige eiwitproductie- en consumptie](#) promoten. Laat investeringen in internationale ketens hier dienend aan zijn.

→ Zorg er ook voor dat deze financiering ook terecht komt bij degenen die nu vaak geen toegang tot financiering hebben, zoals [kleinschalige boerinnen in het mondiale Zuiden](#), die mondiaal zo'n 1/3 van het voedsel produceren, maar slechts 1,7% van de financiering voor klimaatadaptatie ontvangen.